Marxról (nem csak) macskáknak
La Berge, L. C. (2023). Marx for Cats: A Radical Bestiary. *Duke University Press.*

Barna Emília
BME GTK Szociológia és Kommunikáció Tanszék
barna.emilia@gtk.bme.hu

DOI: https://doi.org/10.64718/ciklus/2026-01-08

Közösségimédia-felületeken az olvasók közül talán többen botlottak már macskás marxista, anarchista, antifasiszta mémekbe, plakátokba. Sokak számára ismerős lehet a lapunk logóját is inspiráló *sabo-tabby* fekete macskafigurája is, amely a Világ Ipari Munkásai (Industrial Workers of the World) legendáriumához és kiadványaihoz kötődik, emellett anarchista jelképként a mai napig tovább él. A macskák és a marxizmus, illetve a tágabban értett baloldali gondolkodás kapcsolata ennél azonban jóval tovább terjed. La Berge könyve a bestiárium középkori műfaját felelevenítve, igen gazdag képanyaggal, sokrétegű és szellemes szövegen keresztül a macskák és a dialektikus és történeti materializmus kapcsolatának felfedezésére invitál minket. A könyvnek ebben az áttekintésben három rétegét emelem ki, messze nem teljességre törekedve: az egyszerre marxista és macskaközpontú történeti elemzést, a macskaközpontú filozófiát, valamint a macskákon keresztül az állatjogi küzdelmek és a marxizmus viszonyát.

A szöveg gerincét a macskákat – mint létező állatokat és mint szimbólumokat (illetve ikonokat és indexeket) – sokszor játékosan, de helyenként komolyan is a középpontba helyező *longue durée* történeti áttekintés adja „a kapitalizmus feudális előtörténetétől kortárs financializációjáig" (p. 3). La Berge egyébként jobbára az olvasóra bízza, hogy mit vegyen komolyan és mi az, ami csak szellemes (macska)játék. A kis- és nagymacskák fel-felbukkannak mind a tőke, illetve az uralkodók (oroszlán), mind az alávetettek vagy ellenállók oldalán (házimacskák és „vadmacska" [*wildcat*] sztrájkok, tigrisek, Fekete Párducok, *sabo-tabby*k és még folytatható a sor) és vezetik a narratívát. A szerző kiindulópontja szerint a macskák sajátos, a „természet" és az „emberi", a „vad" és a „háziasított" határán elhelyezkedő (vagy ugráló), magukat domesztikáló állatok. Ők is saját történelmük alakítói tehát – „de nem szabadon, nem maguk választotta, hanem közvetlenül készen talált, adott és örökölt körülmények között" (Marx, 1962 [1852], p. 105, idézi La Berge, 2023, p. 12). La Berge játékosan párhuzamot von aközött, ahogy a macskák a *nem*

emberi világ többi részéhez viszonyulnak, és ahogy a proletariátus a többi osztályhoz, amikor a történelem hajtóerejeként, „egy másféle világ bábájaként" működik közre (p. 5). „Amikor egy történelmi rend felbomlik és egy új van kibomlóban, a macskák is mindig felbukkannak – előőrsként és hátvédként egyaránt" (uo.).

Az elemzés során LaBerge leghangsúlyosabban – a címből logikusan következően – Marx szövegeire alapoz, ilyen szempontból a könyv tekinthető sajátos szempontú, de jól érthető és jó minőségű bevezetőnek a történeti materialista elemzésbe. Marxon kívül olyan *longue durée* megközelítésű marxista szerzők jelentenek egyszerre inspirációt és szolgálnak forrásul, mint Perry Anderson (1974a, 1974b), Giovanni Arrighi (2010 [1994]) vagy Silvia Federici (2004). Az 1–2. fejezet a feudális termelési mód időszakával foglalkozik (i. sz. 800–1500), amelyben az oroszlánok jelképezték, illetve időnként konkrétan is kísérték a birodalmakon uralkodó királyokat, császárokat. Miközben az oroszlán az Isten-egyház-hadsereg-állam egységének szimbóluma (gondolhatunk itt Krisztusra is mint oroszlánra), a házimacska – fokozatosan – a társadalmi felfordulás szimbólumává válik: a keresztes háborúk idején a macskát keresztény oldalon az üldözött muszlimokkal társítják, majd évszázadokon keresztül az eretnekséggel, az ördög megtestesítőjeként jelenítve meg őket – az utóbbit egyes pápák is deklarálták. A macskákat közismert módon széles körben ábrázolták, ábrázolják a mai napig a boszorkányok familiárisaiként, és nem véletlen, hogy a boszorkányüldözések mellett macskamészárlások is zajlottak európai városokban ebben az időszakban. La Berge itt kritikai éllel meg is jegyzi, hogy míg a középkori macskareprezentációk kutatói jellemzően nem foglalkoznak gazdasági megfontolásokkal – konkrétan a reprezentációk mögött megbúvó osztálykonfliktussal, az eredeti tőkefelhalmozással –, a boszorkányüldözések marxista elbeszélései minden erényük mellett figyelmen kívül hagyják a nem-emberi világot. A marxista boszorkányság-értelmezések közül kiemelkedik Federici, aki a *Caliban and the Witch*ben (2004) a kapitalizmus felemelkedését a nők pozíciójának változásán, a genderalapú munkamegosztás és a háztartási viszonyok újrastrukturálódásán keresztül mutatja be, mely erőszakos folyamatként, a boszorkányüldözések néven ismert több évszázados femicídium révén ment végbe.

Az eredeti tőkefelhalmozás át is vezet a következő nagyobb korszakba, a gyarmatosítás, gyarmatbirodalmak, a „rabszolgaság és forradalom" 1500–1800 közötti időszakába (3–4. fejezet), amit La Berge Nyugat-Európa- és Észak-Amerika-centrikusan mutat be (ez a fókusz a teljes könyvet jellemzi, amit a szerző hiányosságként el is ismer [p. 338]). Ebből a nézőpontból emeli ki, hogy Virginiába az első afrikai rabszolgákat – miután egy portugál rabszolgahajóról elrabolták őket – egy Fehér Oroszlán nevű hajó szállította 1619-ben. A gyarmatosítás során népirtást elszenvedő észak-amerikai őslakosok közül a Haudenosaunee nemzetek szintén egy nagymacskától, az Égi Hiúztól, az Algonkin

népek pedig a vízi párductól eredeztették magukat. A Haudenosaunee konföderáció és az ehhez tartozó irokézek, ahogy La Berge ismerteti, Morgan (1907 [1877]) etnológiai leírásai nyomán Marx figyelmét is felkeltették. Lenyűgözte az irokéz tulajdonalapú kormányzási rendszer, amely a nemek között is nagyobb politikai egyenlőséget biztosított, és amelynek mentén az irokézek szervezett konföderációs rendszert javasoltak a gyarmatosítóknak is. Maradva a nagymacskáknál, a francia forradalom és a – La Berge szerint marxista szerzők által is hanyagolt – haiti forradalom során a forradalmárokat gyakran ábrázolták tigrisekként, miközben a házimacskák egyre hangsúlyosabban jelentek meg mind az arisztokrácia (egy kicsit későbbi időszakból lásd pl. Charles Édouard Delort 1885 körüli *La distraction de Richelieu* című festményét, amely a kardinálist játszadozó kismacskák társaságában ábrázolja; p. 134), mind a burzsoázia kísérőiként és képviselőiként, házikedvencként a luxussal teli életmód megtestesítőiként. Egy, az 1730-as évekből származó történet, melynek forrása Robert Darnton *A nagy macskamészárlás* című könyve (1987 [1984]), jól illusztrálja az osztályharc macskákon keresztüli kifejeződését. A történet helyszíne egy kis párizsi nyomda, amelynek burzsoá tulajdonosai az inasaik szerint a házimacskáikkal jobban bántak, mint velük – miközben ők a kimerítő munkaterhelés mellett aludni sem tudtak az éjszaka vonyító utcai macskáktól. Az inasok a történet szerint elhatározták, hogy éjszakánként a gazdák hálószobája feletti tetőre felmászva macskamódra vonyítanak, hogy meggyőzzék őket, hogy egyes utcai macskákat démon szállt meg. A trükk működött, az inasok engedélyt kaptak, hogy – „szívességet téve" a burzsoá tulajdonosoknak – összefogdossák a környékbeli macskákat azzal a kitétellel, hogy a gazdák házikedvenceit nem bántják. Egy eljátszott bírósági tárgyalást követően a macskákat elítélték, majd felakasztották – köztük a gazdasszony kedvenc házimacskáját is, így állva bosszút a hosszú időn keresztül elszenvedett kizsákmányolásért (pp. 142–144).

A macskák mint házikedvencek elterjedése már a következő időszakot, a burzsoázia felemelkedését jelzi, az 1800–1900 közötti éveket (5–6. fejezet), amelyek magukban foglalják az amerikai polgárháború és a párizsi kommün időszakát. Az itt bemutatott események, történelmi fókuszpontok kiválasztásánál La Berge egyértelműen azt követi, hogy Marx minek szentelt írásaiban figyelmet. Ami az USA-t illeti, az északi államok területén a fehér telepesek gyarmatosító nyugatra haladását a párducok és vadmacskák leölése is kísérte. E ragadozó állatok irtásáért pénz, majd beváltható elismervény járt, amely Missouri területén és később azon túl is papírpénzként volt forgalomban. „E macskák rendszerszerű irtása", írja La Berge, „a tőkefelhalmozás kulcsfontosságú terepévé vált, ahogyan az Egyesült Államok terjeszkedett" (p. 183): a C–M–C (*cat–money–cat*) folyamatot egyre inkább felváltotta az M–C–M' (*money-cat-money'*), írja szellemesen (p. 185). A macska-nyelvezetet megőrizték a szabadon alapítható, elszaporodó *wildcat-bank*ok is, amelyek az őslakos népek

elpusztítását, földjeik elfoglalását kísérték, valamint e földek integrálását a keleti partok városaiból kiinduló tőkekörforgásba (pp. 185–186). De a macskák a déli államok uralmi viszonyaiban is szerepet játszottak, többek között a rabszolgák fegyelmezésének részét képező *cat-hauling* kegyetlen gyakorlatán keresztül (p. 228).

A 7–8. fejezetben tárgyalt hosszú huszadik század a forradalmakkal indul – a sikeres orosz és az elbukott német forradalommal és a munkásszervezéssel. Itt bukkan fel a már említett IWW *sabo-tabby* figurája is: a fekete macska, a szervezett munka, az anarchizmus és a proletár forradalom szimbóluma. A fekete macska számos alakban cirkulált Chicagóban a 20. század elején, de Ralph Chaplin grafikus, az IWW szervezője volt az, aki tudatosan kezdte használni és terjeszteni a figurát a szabotázsakcióik során. A vizuális anyagok tervezésénél inspirációul szolgált Percy Bysshe Shelley – a könyvben több helyen is idézett – „Anarchia álarca" című, 1819-es, de csak 1832-ben, tíz évvel a költő halála után megjelenő verse is, amelyet Chaplin magánál hordott (pp. 268–269): „Keljetek föl, mint ébredő oroszlán, / Legyetek győzhetetlen tömeg, / Álmot bilincselő láncaitok / Rázzátok a földre, mint harmatot! / Ti vagytok sokan, kevesen ők" (Shelley, 2022 [1832])[1]. La Berge külön fejezetet szentel a Fekete Párduc Pártnak, a fekete felszabadításért az 1960-as évek USA-jában küzdő marxista-leninista szervezetnek, amely az egyik szervező megfogalmazásában olyan macskaféléről kapta nevét, „amely nyomás alatt addig hátrál, amíg sarokba nem szorítják, akkor viszont előtör és életre-halálra harcol" (p. 296). De macskanevű helyhez fűződik a melegjogi mozgalom megerősödése is a 20. század közepén: az ismertebb, 1969-es Stonewall-lázadást megelőzően már 1967-ben a Los Angeles-i Black Cat nevű melegbárban megtörtént, hogy egy rendőrségi razziának aktívan ellenállt a meleg közösség (p. 310). A mozgalmi példák mellett La Berge szót ejt a „másik oldal", a neoliberális Milton Friedman és Friedrich A. von Hayek macskametaforáiról is. Végül kitér a digitális korra, a munka világára kritikusan reflektáló macskás mémekkel zárva az áttekintést.

Az egyes korszakok áttekintését néhány oldalas, filozofikusabb hangvételű „dialektikus intermezzók" szakítják meg, illetve kommentálják. Ezek a történeti részeket kísérő, rövid metaszintű eszmefuttatások részben nyomon követik az olyan macskametaforákat a marxista gondolkodásban és forradalomelméletben, mint Walter Benjamin „tigrisugrása", ami – legalábbis a történelmi ugrás (*leap*) gondolata – Hegelnél, Leninnél, C. L. R. Jamesnél és Trockijnál egyaránt megjelenik. Bizonyos pontokon azonban kissé nehezen leválasztható a filozófiai gondolatmenet a – történeti elemzésben is – csúcsra járatott, már-már egy feketeöves macskakedvelőnek és -mémfogyasztónak is fárasztóvá váló szóviccektől, szójátékoktól.

1 Lengyel Zoltán fordítása.

Van azonban egy ennél határozottabb program, még ha finoman artikulált is, ami végighalad La Berge elemzésén, méghozzá az ellenállás állatokra való kiterjesztése (*animal resistance*) melletti érvelés, beleértve a marxizmus, illetve a kommunizmus mint fajok között megvalósuló (*interspecies*) program gondolatának ismertetését. Története során a marxizmus, amint a szerző bemutatja, ambivalensen viszonyult az állatjogi küzdelmekhez, beleértve magának Marxnak a hozzáállását is – és nem csupán a „jogokon" lévő, ezért liberálisnak ható hangsúly miatt. A kutyák, macskák, vagy akár verebek védelmére szerveződő Marx korabeli akciókat, mozgalmakat sokszor érte a munkásmozgalom felől a burzsoá szentimentalizmus vádja (p. 237). Ugyanakkor La Berge arra is rámutat, hogy az állatjogi mozgalmaknak létezik egy olyan, kevésbé dokumentált története, amelyre a teljes élővilágot átfogó marxizmus építhet: ide sorolható az emberek tulajdonává tett állatok (és növények) szabadságáért kiálló Münzer Tamás (p. 84), az állatok, különösen a macskák szenvedése ellen kampányoló (és a politikai ellenfelei által macskaszodómiával is megvádolt) Thomas Paine (p. 121), utópista szocialisták, jakobinusok, abolicionisták, októberi forradalmárok, a párizsi kommün egyes harcosai, akik mind megfogalmaztak átfogó, az emberekkel együtt az állatok, élőlények felszabadítására irányuló politikai célokat. A húsipar kritikája fontos kiindulópontja az ilyen irányú gondolkodásnak: a 20. század elején Chicagóban gépesítették először az állatok mészárlását, és a „függőleges vágóhidak" Ford számára mintául szolgáltak az autógyár megtervezéséhez is (pp. 262–263). La Berge kiemeli, hogy az IWW tagjainak e vágóhidakról szóló leírásai egyszerre mutatták be az állatokkal szembeni iparosított erőszakot és a vágóhídi munkások szörnyű munkakörülményeit, megoldásként a szocializmust láttatva, egyeseket vegetarianizmusra ösztönözve (pp. 261–262).

Végül, ahogyan a szerző számos történeti példán keresztül – Rosa Luxemburg és Mimi nevű macskája, Lenin vagy E. P. Thompson macskái stb. – ismerteti és fotóanyagokkal vagy éppen levelek szövegeivel szemlélteti, a macskák fontos kísérői, (elv)társai, harcostársai is voltak marxista gondolkodóknak és mozgalmároknak. La Berge többször utal saját macskatársaira is; a könyv előzményét jelentő, Caroline Woolard és Or Zubalsky vizuális művészek segítségével készült videósorozat is La Berge és néhány macska közös Marx-olvasó szemináriumait dokumentálja (Marx for Cats, n.d.). „Vajon a macskák csak jelek? Marx és a macskák e története véletlenek sorozata volna? Ha elég mélyre ásunk a láb- és széljegyzetekben, akkor bármely állaton keresztül meg tudjuk szőni a kapitalizmus és annak kritikájának archívumát? Vagy a macskák valahogy egyedülállóan kritikus lények?" – teszi fel a szerző a kérdést (p. 291). Ugyanakkor maga is kitér más állatok szerepére az idézett szerzők életében, gondolkodásában. Az olvasónak csak az elmúlt évekből eszébe juthat Negro Matapacos, a 2011–2013 közötti chilei diáktüntetések legendás

kutya résztvevője, akinek emlékét számos graffiti őrzi, de akár a luxusapartmanokkal beépített mocsaras területeket visszafoglaló, egyes peronisták szerint az osztályharcot megtestesítő argentin vízidisznók is (Goñi, 2021).

A könyv annyit mindenképp bizonyít, hogy egyszerre autonóm természetük és szorosan az emberi történelemhez simuló saját történetük révén a kis- és nagymacskák fontos hivatkozási pontot képeznek a marxista gondolkodásban és képzeletben, és mint élőlények is folyamatos inspirációforrásként, egyben hűséges társként kísérik a mozgalmi munkát.

Hivatkozott irodalom

Anderson, P. (1974a). *Lineages of the Absolutist State*. New Left.

Anderson, P. (1974b). *Passages from Antiquity to Feudalism*. New Left.

Arrighi, G. (2010 [1994]). *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origin of Our Times*. Verso.

Darnton, R. (1987 [1984]). *Lúdanyó meséi / A nagy macskamészárlás: Két epizód a francia kultúrhistória köréből*. Akadémiai.

Federici, S. (2004). *Caliban and the Witch. Women, the Body and Primitive Accumulation*. Autonomedia.

Goñi, U. (2021). Attack of the giant rodents or class war? Argentina's rich riled by new neighbors. *The Guardian*, 2021. augusztus 22. https://www.theguardian.com/world/2021/aug/22/argentina-capybaras-giant-rodents-gated-community

Marx, K. (1962 [1852]). *Louis Bonaparte brumaire tizenmyolcadikája* (MEM 8, 101–196). Kossuth.

Marx for Cats. (n.d.). *Vimeo*. https://vimeo.com/marxforcats

Morgan, H. L. (1907 [1877]). *Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. Charles H. Kerr.

Shelley, P. B. (2022 [1832]). Anarchia álarca. *1749.hu*. https://1749.hu/szepirodalom/vers/percy-bysshe-shelley-anarchia-alarca.html